

Razvoj i tendencije obrazovanja medicinskih sestara-tehničara u procesu reformi obrazovnog sistema Republike Srbije

Marijana Dabić¹, Jovan Vukoje²

¹Visoka zdravstvena škola strukovnih studija, Beograd, Srbija
²Panevropski univerzitet Apeiron, Banja Luka, Republika Srpska

Correspondence:

marijana.novakovic@aol.com

Received: September 15, 2018

Accepted: October 12, 2018

ORIGINALNI NAUČNI RAD
ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

APSTRAKT

Obrazovanje medicinskih sestara u Srbiji kao u razvijenim zemljama mora pratiti razvoj i potrebe zdravstvenog sistema. To se još uvek uvek teško sprovodi zbog višedecenijske `hiperprodukcije` zdravstvenog kadra a nedovoljno temeljne sistematizacije radnih mesta, neusklađenosti stručnih zvanja kao i sve intezivnijeg odlaska naših zdravstvenih radnika u inostranstvo, prvenstveno u zemlje Evropske Unije. Takođe, razvoj društva, politička i ekonomska situacija, umnogome remete razvoj sestrinske prakse kao i obrazovanje koje ima ključnu ulogu.

Pitanje obrazovanja i usklađenosti sa evropskim standarima povlači i pitanje kompetencija i stručnosti nastavnog kadra koji se bavi edukacijom budućih sestara a koje još uvek, barem kada govorimo o srednjem obrazovanju, pokazuje dosta jak otpor prema promenama.

Rezultati ovoga istraživanja ukazuju da je reformisanje obrazovnog sistema u Srbiji prisutno u visokom obrazovanju sestara dok u srednjem obrazovanju i dalje stagnira. Ne postoji kompletna usklađenost sistema obrazovanja u pogledu fonda časova, struktura studijskih programa kao ni jedinstvene nomenklature stručnih zvanja.

Nivo predpreme za upis u srednju medicinsku školu kao i za nastavak školovanja nije usklađen sa evropskim okvirima i otežava uklapanje u evropski sistem srednjeg obrazovanja.

Nastavni i studijski programi nisu u potpunosti komparativni sa evropskim osim kada je reč o ostvarenim ESPB kreditima i nivoima studija.

Tendencija razvoja obrazovanja medicinskih sestara u Srbiji postoji, ali postoji samo delimična pripremljenost nastavnika zdravstvene nege u pogledu nadgradnje stručnih zvanja i kompetencija za novi obrazovni sistem.

KLJUČNE REČI

reforma obrazovanja, medicinske sestre-tehničari.

UVOD

Svedoci smo naglog razvoja i ekspanzije obrazovanja u našoj zemlji, gde škola, kao značajan segment društva ima obavezu da prati najnovija dostignuća i reforme koje joj predstoje. Shodno tome pred sistem obrazovanja, kao imperativ, postavljaju se novi izazovi i evropski zahtevi koje nimalo nije lako realizovati naročito kada se radi o periodu nagle tranzicije u kojoj se Srbija nalazi.

Kada govorimo o obrazovanju medicinskih sestara u Srbiji ne može se prevideti činjenica da ono neminovno mora pratiti razvoj i potrebe zdravstvenog sistema. To je, u našoj zemlji, još uvek teško sprovesti zbog višedecenijske `hiperprodukcije` zdravstvenog kadra a nedovoljno temeljne sistematizacije radnih mesta, neusklađenosti stručnih zvanja kao i sve intezivnijeg odlaska naših zdravstvenih radnika u inostranstvo, prvenstveno u zemlje Evropske Unije. Takođe, razvoj društva, politička i ekonomska situacija, umnogome remete razvoj sestrinske

prakse kao i obrazovanje koje ima ključnu ulogu.

Pitanje obrazovanja i usklađenosti sa evropskim standarima povlači i pitanje kompetencija i stručnosti nastavnog kadra koji se bavi edukacijom budućih sestara a koje još uvek, barem kada govorimo o srednjem obrazovanju, pokazuje dosta jak otpor prema promenama .

Pokušavajući da utvrdimo stepen razvoja i buduće tendencije u obrazovanju medicinskih sestara kao i da proširimo svoja dosadašnja saznanja, odlučili smo se za ovu temu u nadi da će ona podstaći razmišljanja mnogih, pokrenuti optimistički pogled, ukloniti predrasude i otvoriti vrata svetlijoj, naprednijoj, a pre svega plemenitoj sestrinskoj profesiji i njenom razvoju.

Istraživanje je sprovedeno sa osnovnim ciljem da se opišu karakteristike i utvrde tendencije razvoja obrazovanja medicinskih sestara-tehničara u Srbiji u usklađivanju obrazovnih nivoa i procesa obrazovnih reformi. Da bi se to postiglo neophodno je:

- Sagledati i analizirati sestrinsko obrazovanje u Srbiji na svim nivoima.
- Proceniti usklađenost nivoa sestrinskog obrazovanja u Srbiji prema Evropskim kriterijumima.
- Proceniti nivo predpreme za obrazovanje u sestrinskoj profesiji.
- Izvršiti komparaciju nastavnih i studijskih programa za obrazovanje sestara u Srbiji i pojedinim evropskim zemljama.
- Analizirati tendencije razvoja kurikuluma u obrazovanja sestara u Srbiji.
- Proceniti stručnu pripremljenost i kompetencije nastavnog kadra (nastavnika zdravstvene nege) za reforme u obrazovanju.

METODE ISTRAŽIVANJA

Osnovna metoda korišćena za ovaj rad je analiza dokumentacije kao indirektna opservaciona metoda, kojom su istaknuti najvažniji segmenti i podaci o nivoima i strukturi obrazovanja sestara u Evropi i Srbiji.

Kao izvor informacija i dokumentovanih statističkih podataka korišćeni su:

- Provereni međunarodni internet sajtovi Svetske zdravstvene organizacije (WHO) kao i publikacije različitih sestrinskih udruženja (ICN, EFN, RNC...)
- Nastavni planovi i programi iz Službenog glasnika Republike Srbije – Prosvetni glasnik
- Dokumentacija projekata realizovanih za reforme u obrazovanju i ogledne smerove u srednjem obrazovanju sestara
- Dokumentacija Visoke zdravstvene škole strukovnih studija u Beogradu: Struktura studijskog programa specijalističkih studija sestrinstva /oblast – Metodika nastave.

Zbog prirode, predmeta, cilja i zadataka istraživanja, korišćena je deskriptivna metoda za opisivanje pojava u sistemu obrazovanja medicinskih sestara u Evropi i kod nas.

Komparativnom metodom su upoređivani relevantni podaci različitih nivoa obrazovanja sestara a shodno tome i usaglašenost sa kriterijumima i standardima Evropske unije.

Induktivno – deduktivna metoda je koristila u svrhu objašnjavanja činjenica kao i za dokazivanje postavljenih teza i predviđanja budućih događaja.

Pored pomenutih metoda, za interpretaciju pojedinih statistički obrađenih podataka i najznačajnijih rezultata ovog rada korišćena su grafička prikazivanja u vidu složenih tabela, kružnog dijagrama strukture i dijagrama razdeljenih stupaca.

Kao populacija za ovo istraživanje odabrane su srednje i visoke škole koje pružaju obrazovanje sestara u Srbiji i

zemljama Evropske unije Stratifikovan uzorak sačinjavaju:

- 2 srednje medicinske škole
- 7 visokih škola i fakulteta u Srbiji
- 2 visoke škole u Evropi (Slovenija i Nemačka).

Istraživanje je obavljeno u periodu od maja do septembra 2016. godine dok je kolektovanje i pronalaženje pojedinih podataka je započeto mnogo ranije. Prikupljeni podaci su dobijeni najvećim delom elektronskim putem (pretraživanjem proverenih sajtova i elektronske pošte), regularnom poštom i kontaktom sa osobama iz inostranstva koje su svesrdno pomogle i dostavile potrebne informacije o obrazovnim sistemima pojedinih evropskih zemalja. Takođe, značajna pomoć i podrška je ostvarena u okviru konsultacija sa mentorom ovog rada kao i sa kolegama sa Visoke zdravstvene škole strukovnih studija u Beogradu i Medicinske škole u Pančevu.

REZULTATI I DISKUSIJA

U oviru komparativne analize srednjeg obrazovanja medicinskih sestara, nastavnih planova i programa i fonda časova za smer medicinska sestra tehničar utvrđeno je sledeće:

- Upis učenika u srednju medicinsku školu u Srbiji se realizuje nakon završenih 8 godina osnovne škole (14-15 god.), dok je u evropskim zemljama nakon 10. godina osnovnog obrazovanja (17-18) što je znatno povoljnije s obzirom na zrelost učenika koji se odlučuju za odgovornu i ozbiljnu profesiju.
- Učenici u Srbiji prilikom upisa u srednju medicinsku školu polažu prijemni ispit iz matematike, maternjeg jezika i opšti test, dok u evropskim zemljama imaju ili direktan prolaz (što zavisi od uspeha u osnovnom obrazovanju) ili poseban test uključujući negde i specijalnu proveru psihofizičkih sposobnosti.
- Dužina trajanja srednjeg obrazovanja za sestre u Srbiji je 4 godine čime se stiče zvanje medicinska sestra-tehničar, dok se u Evropi nakon osnovnog obrazovanja nastavlja od 1 do 3 godine srednje obrazovanje pri čemu se dobija zvanje zdravstveni negovatelj, asistent sestri... što praktično znači da na nivou našeg srednjeg obrazovanja ne mogu se obavljati poslovi medicinske sestre već samo asistenta odnosno negovatelja.
- U evropskim okvirima realizuje se 26 obaveznih i 2 izborna predmeta. Od obaveznih predmeta 7 su opšteobrazovani, 5 opštestručni dok su 14 stručnih. Jedan izborni predmet je predviđen zakonom dok je drugi predviđen programom ogleda. U medicinskim školama Srbije se realizuje 32 obavezna

i jedan izborni predmet. Od tog broja su 16 opšte-obrazovanih i 16 stručnih. Može se zaključiti da je odnos predmeta 50:50 što svakako ne ide u prilog srednjeg stručnog obrazovanja.

- Ukupan godišnji fond časova (teorija, vežbe, blok nastava, profesionalna praksa) za predmet zdravstvena nega iznosi kod nas 1045 časova. Od tog broja 200 časova je teorijska nastava (19,1%), 635 (60,80%) su vežbe dok 210 časova (20,1%) zauzima blok nastava. To sve govori u prilog tome da se u obrazovanju sestara insistira na stručnom i praktičnom usavršavanju i većim fondom sati vežbi i kliničke prakse.
- U Srbiji zdravstvenu negu kao uskostručan predmet predaje 1870 nastavnika zdravstvene nege – medicinskih sestara čije stručne kvalifikacije, tačnije nivo obrazovanja, nije u potpunosti oblikovan pa stoga nisu adekvatno pripremljene za reforme obrazovnog sistema. U evropskim zemljama nastavu zdravstvene nege realizuju akademski obrazovane sestre u saradnji sa kvalifikovanim sestrama sa klinika koje obavljaju realizaciju kliničke obuke u zdravstvenim ustanovama.

Komparativnom analizom visokog obrazovanja medicinskih sestara u Srbiji i Evropi kao i nastavnih planova i studijskih programa, analizirano je 7 visokih škola u Srbiji i 2 visoke škole u Evropi (Nemačka i Slovenija), i utvrđeno je sledeće :

- U Srbiji visoko obrazovanje sestara se realizuje na trogodišnjim strukovnim studijama sa ostvarenim kreditom od 180 ESPB i zvanjem strukovna medicinska sestra – tehničar. (zvanje je usaglašeno u svih 7 visokoškolskih ustanova u Beogradu, Kragujevcu, Nišu, Novom Sadu, Čupriji) što se poklapa sa evropskim okvirima i tendencijama osim u domenu adekvatnih stručnih zvanja.
- Sestre u Srbiji se mogu obrazovati i na drugom stepenu studija / specijalističke strukovne studije / čime stiču ostvarenih 240 ESPB i zvanje strukovna medicinska sestra / specijalista u sledećim visokoškolskim ustanovama i sa sledećim stručnim zvanjima:
- Visoka zdravstvena škola strukovnih studija u Beogradu – strukovna med.sestra / specijalista Metodike nastave, Javnog zdravlja, Anestezije i reanimacije, Kliničke nege, Zdravstvene nege u psihijatriji...
- Visoka medicinska škola strukovnih studija `M.Milanković` - strukovna medicinska sestra specijalista intezivne nege
- Visoka medicinska škola strukovnih studija u Čupriji –strukovna medicinska sestra / specijalista za oblast gerontologija

- Medicinski fakultet u Nišu – strukovna medicinska sestra / specijalista (nije precizirana oblast)
- Medicinski fakultet u Novom Sadu realizuje četvorogodišnje akademske studije za sestre sa stečenim zvanjem organizator nege (koji nije adekvatan) i ostvarenim 240 ESPB, kao i master studije za sestre sa zvanjem diplomirani organizator nege (profesor zdravstvene nege)
- Medicinski fakultet u Kragujevcu pruža mogućnost master programa za sestre iz oblasti Menadžmenta i Javnog zdravlja.

Za upis na visokoškolske ustanove iz oblasti sestrištva u Srbiji uslov je završeno četvorogodišnje srednje obrazovanje što je u skladu sa evropskim ali kao što smo naglasili raspon godina starosti učenika koji se upisuju na studije je različit kod nas i u Evropi gde se tek od 18 godina naviše odlučuju za studije sestrištva. Na upisu se polaže prijemni ispit koji se razlikuje od škole do škole (biologija, hemija, anatomija i fiziologija, zdravstvena nega..) što predstavlja veliki problem s obzirom na struku za koju se opredeljuju. U Evropi u nekim zemljama, kao što je Nemačka, u zavisnosti od prethodno pokazanog uspeha u srednjoj školi i koju su školu završili vrši se selekcija koji učenici imaju pravo da se usmere na studije sestrištva tako da oni imaju direktan prolaz na studije.

- Trajanje prvog nivoa studija (osnovnih studija) je tri ili četiri godine što se u potpunosti poklapa sa evropskim obrazovanjem sestara.
- U Srbiji ne postoji direktna prohodnost na master i doktorske studije što je značajan hendikep za sestre koje žele da se usavršavaju i dalje obrazuju u svojoj struci.
- Nastavni kadar koji stručno obrazuje medicinske sestre u Srbiji na visokom nivou su uglavnom, procentualno više zastupljeni, lekari i lekari specijalisti kao i medicinske sestre sa magistarskim odnosno doktorskim studijama do nivoa doktora nauka.
- Prema standardima EU, obrazovanje za sestre zapravo započinje tek na visokom nivou kada nakon završenih 10 godina osnovnog obrazovanja buduće sestre se školuju još jednu do tri godine usmerenog (čime se stiče zvanje asistenta sestri / zdravstveni negovatelj... kako bi dalje stekle mogućnost upisa na visokoškolske ustanove u trajanju od tri do četiri godine. Nakon tog perioda stiču zvanje medicinska sestra (Nurse practitioner, Registered General NurseRGN) i imaju nivo obrazovanja osnovne Bachelor studije – akademske (academic) ili strukovne (applied). Pa shodno tome mogu se klasifikovati na:
- Akademske: Bachelor (BcH, Master, Specialist, Ph.D.)

- Strukovne : Bachelor appl, Specialist appl. Master appl.

U Srbiji obrazovanje za sticanje zvanja medicinska sestra – tehničar započinje odmah nakon 8 godina osnovnog obrazovanja što prema evropskim okvirima nije adekvatno i otežava upoređivanje i sprovođenje reformi.

Fond od 4600 sati časova teorijske i kliničke nastave, koliko predlaže evropska Direktiva, nije za sada zadovoljen kada je u pitanju ukupan fond časova na visokoškolskim ustanovama u Srbiji gde se kreće od 2475 (Medicinski fakultet u Nišu) do 3660 sati koliko se realizuje nastavnim planom Visoke zdravstvene škole u Beogradu.

Uočava se razlika i u strukturi predmeta koji se izučavaju prema preporukama WHO gde je akcenat uglavnom na sestrinskoj nezi ali i na poznavanju oblasti koje se ne izučavaju u toj meri u našem obrazovanju kao što su radiologija, biofizika, ali i preventivna medicina, zakonodavstvo, administracija... Od ukupnih 4600 sati za kliničku praksu se predviđa najmanje polovina (znači oko 2500 sati) što je znatno više ako pogledamo da je se kod nas realizuje 1800 sati. Ostatak odlazi na teorijski deo koji sačinjava jednu trećinu ukupnog fonda.

Nacionalni okvir kvalifikacija Republike Srbije nije usvojen i za sada je neusklađen sa evropskom terminologijom stručnih zvanja.

ZAKLJUČAK I PREDLOZI MERA

- Ovim istraživanjem utvrdili smo da je reformisanje obrazovnog sistema u Srbiji najočiglednije u visokom obrazovanju sestara dok u srednjem obrazovanju i dalje stagnira. Ne postoji kompletna usklađenost sistema obrazovanja u pogledu fonda časova, struktura studijskih programa kao ni jedinstvene nomenklature stručnih zvanja.
- Nivo pripreme za upis u srednju medicinsku školu kao i za nastavak školovanja nije usklađen sa evropskim okvirima i otežava uklapanje u evropski sistem srednjeg obrazovanja.
- Nastavni i studijski programi nisu u potpunosti komparativni sa evropskim osim kada je reč o ostvarenim ESPB kreditima i nivoima studija.
- Tendencija razvoja obrazovanja medicinskih sestara u Srbiji postoji, ali postoji samo delimična pripremljenost nastavnika zdravstvene nege u pogledu nadgradnje stručnih zvanja i kompetencija za novi obrazovni sistem.

Koristeći značajne rezultate i podatke dobijene u toku istraživanja za ovaj rad mogu se predložiti konkretnije mere koje bi nadasve uspele olakšati dolazak obrazovanja sestara na nivo koji sestre zaslužuju i sa kojim bi imale otvoren prostor u Evropi za svoje usavršavanje i zapošljavanje.

Za srednje obrazovanje sestara te mere su sledeće:

- Planirati obrazovanje sestara u skladu sa potrebama lokalnog i regionalnog zdravstvenog sistema kako bi se izbegla već postojeća hiperprodukcija zdravstvenog kadra.
- Omogućiti stepenasto i modularno obrazovanje sestara (da se jasno prepoznaju nivoi obrazovanja uključujući i dvogodišnje i trogodišnje školovanje do nivoa zdravstveni negovatelj-asistent, pomoćnik sestre...).
- Uraditi jasnu sistematizaciju radnih mesta prema svim nivoima obrazovanja zdravstvenog kadra kao i prepoznavanje istih od strane poslodavaca.
- Na nacionalnom nivou sprovesti aktivnosti koje će biti usmerene ka obezbeđivanju kvaliteta obrazovanja kao i proceni i vrednovanju postignuća u svim segmentima rada srednje stručne škole (sprovoditi jednogodišnju evaluaciju gde će biti uključeni i nastavnici i učenici ali i odgovarajuće strukture Ministarstva prosvete).
- Brže i efikasnije sprovođenje reformi nastavnih planova i programa – povećanje fonda kliničkih predmeta a posebno zdravstvene nege koja treba da zauzima centralno mesto u obrazovanju sestara.
- Uključiti nastavnike zdravstvene nege u proces donošenja nastavnih planova i programa za predmet Zdravstvena neza.
- Izvršiti radikalne promene u pravcu izmene udžbenika za zdravstvenu negu za sva četiri razreda (uvesti nove oblasti-iz etike, prava sestara, sestrinska udruženja, savremene dijagnostičke procedure i metode lečenja...) – uključiti i nastavnike zdravstvene nege kao i eminentne sestre iz prakse u saradnji sa Ministarstvom prosvete i Zavodom za udžbenike i nastavna sredstva.
- Precizno definisati standarde i ishode – kompetencije sestrinskog obrazovanja i uskladiti ih sa Direktivama EU.
- Proširiti oblasti iz predmeta zdravstvena neza na pojedine grane medicine koje nisu bile zastupljene u dosadašnjem srednjem obrazovanju (kožne bolesti, ORL, neurohirurgija, kardiohirurgija, očne bolesti, alergologija, genetika...).
- Odvojiti zdravstvenu negu od kliničkih predmeta u trećem i četvrtom razredu i time omogućiti njenu samostalnost kada je u pitanju ocenjivanje učenika.
- Uvesti obaveznu profesionalnu praksu nakon završenog drugog, trećeg i četvrtog razreda.
- Izmeniti način polaganja mature – uvesti test znanja iz poznavanja četiri stručna predmeta uz obavezna tri praktična zadatka.

- Izvršiti izmenu stručnih zvanja za nastavnike zdravstvene nege koji imaju visoko strukovno obrazovanje uz zaštitu postojećih zvanja.
- Uključiti sve relevantne strukture obrazovanja i zdravstvene zaštite u izradi strategije reformisanog sistema obrazovanja i zapošljavanja medicinskih sestara prema Evropskoj uniji i potrebama tržišta rada.
- Omogućiti decentralizaciju obrazovanja – prenošenje vlasti i kompetencija na regionalni i lokalni nivo po pitanjima upravljanja školama, oblikovanju i realizaciji programa, načinu upisne politike...
- Razvijati partnerstvo i saradnju sa socijalnim partnerima, interesnim grupama prema potrebama škole, učenicima, roditeljima...
- Omogućiti nastavnicima stalno stručno usavršavanje i edukaciju na svim nivoima (kontinuirana evaluacija, ulazak u profesiju...) kao i intenzivno insistirati na osposobljavanju nastavnika za korišćenje savremenih informacionih tehnologija.
- Obrazovne programe usmeriti ka zdravstvenoj nezi i praksi koja će biti zasnovana na promociji zdravlja pojedinca, porodice i zajednice i obolelih, ali uz poštovanje multikulturalnosti, multietičnosti, socijalnim, duhovnim i ekonomskim razlikama pacijenata ali i sredine u kojoj se sprovodi nega i lečenje.
- Rukovođenje visokih škola za obrazovanje sestara i babica prepustiti kvalifikovanim medicinskim sestrama.
- Razvijati studijske programe prema potrebama zdravstvene zaštite i tržišta rada.
- Podržavati i razvijati međunarodnu razmenu studenata i nastavnika u oblasti zdravstva, jačati veze i saradnju sa međunarodnim sestrinskim organizacijama kao i sa ustanovama koje pružaju obrazovanje sestara i babica.
- Kroz obrazovanje sestara promovisati i korišćenje informacionih i komunikacionih tehnologija. Takođe i osposobljavati nastavnika da koriste digitalnu tehniku i savremen načine predavanja i komunikacije sa studentima.

Za visoko obrazovanje sestara:

- Intezivirati usklađivanje nastavnih planova i programa sa Direktivama EU naročito u pogledu povećanja fonda časova do nivoa minimalnih 4600 sati.
- Omogućiti vertikalnu i horizontalnu mobilnost studenata kao i mogućnost obrazovanja sestara na akademskom nivou do stepena doktorskih studija.
- Zakonskim aktima precizirati status profesije sestre i babice i time obezbediti profesionalnu kvalifikaciju kao uspešan završetak obrazovanja.
- Omogućiti obrazovanje sestara na akademskom nivou sa usklađenim specijalizacijama prema potrebama tržišta rada.
- Uskladiti kriterijume za internacionalno priznanje diploma.
- Na lokalnom i nacionalnom nivou usaglasiti stručna zvanja – kompetencije koja stiču sestre visokim obrazovanjem u Srbiji, a koje će biti prepoznate od strane poslodavaca.
- Stvoriti uslove da za prijem na visoko obrazovanje sestara i sticanje zvanja medicinska sestra (registrovana sestra) na nivou Bachelor, bude uspešno završeno srednje obrazovanje (gimnazija ili medicinska škola). To praktično znači da će se tek tada uskladiti obrazovni nivoi sa evropskim i omogućiti ravnopravno priznavanje stručnih kvalifikacija sestara i babica.
- Uvesti modularizaciju nastavnih programa sa očekivanim ciljevima, ishodima i preporučenim nastavnim metodama, oblicima rada, načinom ocenjivanja...

LITERATURA

1. Bandur V, Kundačina M: *Metodološki praktikum*, Merlin company, Valjevo, 2007.
2. Vasiljević-Blagojević M: *Upravljanje školom i nastavom*, Visoka zdravstvena škola strukovnih studija u Beogradu –specijalističke studije sestrinstva, Beograd, 2011.
3. Vujaklija M: *Rečnik stranih reči i izraza*, Prosveta, Beograd, 2004.
4. Vukasović M: *Razvoj kurikuluma u visokom obrazovanju*, Alternativna akademska obrazovna mreža (AAOM) – Centar za obrazovne politike, Beograd, 2006.
5. Vukoje J: *Razvoj vaspitanja i pedagogije*; Nezavisni Univerzitet, Banja Luka; 2012.
6. Gasser K: *Nursing in europe : Swiss perspectives*, University of applied Sciences, Fribourg, Switzerland – Peta međunarodna naučna konferencija (zbornik radova), Beograd, 2010.
7. Delević-Dilas M i sar. : *Pridružimo se!*, Beogradski centar za ljudska prava, Dosije, Beograd, 2007.
8. Zakon o visokom obrazovanju, Beograd, 2010.
9. Zakon o visokom obrazovanju, Narodna Skupština Republike Srbije, *Službeni glasnik* 76/05, Beograd, 2004.
10. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, *Službeni glasnik Republike Srbije – Prosvetni glasnik*, 22/25, 379/25, Beograd, 2004.
11. Kekuš D: *Elementi strateškog pristupa u razvoju karijere za nastavu, praksu, i istraživanje u sestrinstvu*, Peta međunarodna naučna konferencija (zbornik radova), Beograd, 2010.
12. Maletin N i sar. : *U dijalogu sa mladima Pančeva – istraživanje potreba mladih*, Koalicija udruženih mladih – omladina JAZAS, Pančevo, 2006.
13. Milutinović D : *Obrazovanje sestara, stečene kompetencije i mesto u sistemu zdravstvene zaštite : problemi i izazovi u Srbiji*, Univerzitet u Novom Sadu, Četvrti međunarodni kongres sestara i tehničara Srbije, Beograd 2010.
14. Milutinović D: *Akademski nivoi u sestrinstvu*, Peta međunarodna konferencija o korenima i razvoju sestrinske profesije, *Sestrinstvo br. 26, str.20*, Beograd, 2011.
15. Milović Lj : *Unapređenje sestrinskog obrazovanja kroz međunarodnu saradnju – iskustva iz prakse*, Visoka medicinska škola strukovnih studija u Čupriji, Peta međunarodna naučna konferencija (zbornik radova), Beograd, 2010.
16. McKenna H.: *Evidence based practise*, stručni rad, Fakultet za zdravstvene nauke, Ulster, Četvrti kongres medicinskih sestara i tehničara Srbije, *Sestrinstvo, br.24, str.17*, Beograd 2010.

17. Novaković M: *Motivisanost učenika za odabir profesije zdravstvenog radnika*, diplomski rad, Viša medicinska škola, Beograd, 2004.
18. Palese A: *Approaches to nursing curriculum reform: The Italian experience*, Udine University, Italy, Peta međunarodna naučna konferencija za razvoj sestrištva i unapređenje kvaliteta - zbornik radova, Beograd, 2010.
19. Pešić N: *Srpske orleanke – sestre u ratnom vihoru, Sestrištvo, br.26, str.10*, Beograd, 2011.
20. Priručnik za nastavnike: *Mudar izbor – evropski dnevnik*, Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji, Srbija, 2011.
21. Ranković-Vasiljević R: *Metodika nastave zdravstvene nege*, VETŠ, Beograd, 2000. 21. Ranković-Vasiljević R: *Metodika i organizacija zdravstvene nege*, VETŠ, Beograd, 2000.
22. Stanisavljević S: *Nastavnik zdravstvene nege u procesu multikulturalnog obrazovanja uloga i kompetencije*, Peta međunarodna naučna konferencija (zbornik radova), Beograd, 2010.
23. Suzić N.– *Pedaogija za 21. vek – Filozofski fakultet; Univerzitet u Banja Luci*, 2005.
24. Tijanić M i sar.: *Zdravstvena nega i savremeno sestrištvo*, Naučna KMD, Beograd, 2010.
25. Turajlić S, Babić S, Milutinović Z.: *Evropski univerzitet 2010?*, AAOM, Beograd, 2001.
26. http://www.mp.gov.rs/resursi/dokumenti/dok214-srCOP_razvoj_kurikuluma.pdf
27. <http://www.vetserbia.edu.rs/Zbirka%20doc/Koncepcija%20srednjeg%20strucnog%20obrazovanja%20u%20Srbiji.pdf>
28. http://www.vetserbia.edu.rs/strateska_dokumenta.htm
29. <http://www.kcl.ac.uk/content/1/c6/03/07/33/NurseEduProfiles.pdf>
30. <http://www.mpn.gov.rs/prosveta/index.php> 3.12.2011
31. <http://www.masts.uns.ac.rs/>
32. <http://www.fbg.org.rs/strategija-obrazovanja/>
33. <http://www.cep.edu.rs/elektronska-biblioteka> 15.12.2011.
34. <http://www.politika.rs/rubrike/index.1.sr>
35. <http://www.delfis.kg.ac.rs/>
36. <http://www.nursingknowledge.org/portal/Main.aspx?PageID=52>
37. <http://www.professionalnursing.org/>
38. http://europa.eu/index_en.htm 20.8.2011.
39. <http://www.who.int/en/>
40. http://en.wikipedia.org/wiki/Nursing#History_of_nursing
41. www.fbg.org.rs.
42. www.mc.rs/upload/documents/razno/Pismo-Nacionalnom-prosvetnom-savetu-MEDIJI.pdf
43. <http://www.szr.org.rs/prezentacije/RadmilaNesic.srb.pdf>
44. http://www.nsz.gov.rs/live/info/vesti/siguran_put_do_posla_u_inostranstvu.cid574

Development and tendencies of education of nurses-technicians in the process of reforming the educational system of the Republic of Serbia

Marijana Dabić

Visoka zdravstvena škola strukovnih studija, Beograd, Srbija

Jovan Vukoje

Panevropski univerzitet Apeiron, Banja Luka, Republika Srpska

ABSTRACT

Education of nurses in Serbia as in developed countries must follow the development and needs of the health system. This is still very difficult to implement because of the multi-week 'hyperproduction' of healthcare staff, and insufficiently basic systematization of jobs, mismatch of professional titles, as well as the ever more intensive departure of our healthcare workers abroad, primarily in the countries of the European Union. Also, the development of society, the political and economic situation, significantly disturb the development of sisterly practice as well as education that plays a key role.

The issue of education and harmonization with European standards also entails the question of the competencies and competencies of teaching staff dealing with the education of future nurses, which still, at least in terms of secondary education, shows quite a strong resistance to change.

The results of this research indicate that reforming the educational system in Serbia is present in higher education of nurses while in secondary education continues to stagnate. There is no complete harmonization of the education system with respect to the lesson of hours, the structure of study programs, or the unique nomenclature of vocational titles.

The level of the pre-term for enrollment in the secondary medical school as well as the continuation of education is incompatible with European frameworks and makes it difficult to integrate into the European system of secondary education.

Teaching and study programs are not fully comparable to the European ones, except for ESPB credits and study levels.

There is a tendency for the development of nursing education in Serbia, but there is only partial preparation of nursing teachers in terms of upgrading professional titles and competences for the new education system.

KEYWORDS

education reform, nurses-technicians.